

1914 yılında İstanbul'da Erenköy'de Mesture ve Aziz Ogan'ın kızı olarak dünyaya geldim. Babam Aziz Ogan, Osman Hamdi Bey'in teşvikiyle 1907'de İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde Arkeolog, Ressam, idareci ve yazar olarak görev yapmaya başlamıştır. 1907'den emeklilik tarihi olan 1954 yılına kadar, 1914-1918 yıllarında askerlik hizmeti dışında, Türk Arkeolojisine bilim adamı, yazar ve idareci olarak hizmet vermiştir. Askerlik hizmeti sırasında da önce cephede savaşmış, fakat sonra Baalbek'deki Jupiter Tapınağı'nın restorasyonuna nezaret etmiş, Şam Emeviye Camii'sinin çevre tanzimi ve düzenlenmesinde İsviçre'li heyetle işbirliği yaparak arkeolojiden kopmamıştı. Aynı zamanda İzmir Müzesi'nin de kurucusudur. Bu görevi sırasında Efes, Bergama, Didyma ve Sart kazılarında Alman ve Avusturya'lılarla çalışmış, Türkiye'nin ilk arkeologlarından biridir. Annem Mesture Hanım, 31 Mart Vakası şehitlerinden ve dönemin önde gelen aydınlarından Asarı Tevfik Süvarisi Ali Kabuli Bey'in kızıdır.

Çocukluğum arkeoloji ve sanatla yoğun bir atmosfer içinde geçti. Küçük yaştan itibaren kazılara gittim ve evimize konuk gelen dönemin ünlü arkeologlarıyla tanıştım. Büyük arkeolog Theodor Vigant'ı ve daha sonra Almanya'da yanında doktora yapacağım hocam Rodenwalt'ı daha küçük bir çocukken tanıdım. 5 kardeşim içinde arkeolojiye ve babamın dünyasına en çok ilgi duyan bendim. Yetiştiğim ortam arkeolog olmaya son derece elverişli idi. Ancak o dönemde Türkiye'de arkeoloji eğitimi olmadığından, Erenköy Kız Lisesi'ni bitirince, gönlümde arkeolog olmak yattığı halde Tıp Fakültesi'ne kaydımı yaptırdım. Ancak daha önce başvurduğum Almanya'dan birkaç ay sonra burs kazanınca Berlin'e arkeoloji okumaya gittim. O dönemde bir genç kızın tek başına Avrupa'ya gitmesi yakın aile çevremden tepkiyle karşılandı. Ancak babasının aydın düşüncesini devralmış annem, herkese karşı durarak benim Almanya'ya gönderilmemde büyük rol oynadı. Almanya'ya gitmek üzere Sirkeci Garı'ndan Orient Express'e bindiğimde, ailem ve ilerde evleneceğim adam olan yakın aile dostumuz Mustafa İnan beni uğurlamaya gelmişlerdi. Ayrılış sahnesini bir trajediye dönüştürmemek için ağlamaya kararlı ve azimliydim. Neşeli görünmeye çalışıyordum. Ancak kendime verdiğim bu sözü ancak tren karanlığın içine doğru hareket edinceye kadar tutabildim. Almanya yolu bitip tükenmeyecek kadar uzun geldi. Aldığım talimatlara uyarak kompartımanımdan hemen hemen hiç çıkmadım. Babam, dönemin Alman Arkeoloji Enstitüsü

Başkanı Wigant'a beni trenden aldırması ve iyi bir ailenin yanında yer bulması için ricada bulunmuş; beni tanıması için de bir fotoğrafımı göndermişti. Tren Berlin'in ilk istasyonlarından birinde durunca istasyonda genç bir adamın bir elindeki fotoğrafa bir yolculara baktığını gördüm. Heyecanla el salladım, bu bey geleceğin büyük arkeologlarından olacak olan Wegener adı, O'nun söylediklerini anlamadım, yalnız işaretlerinden trenden çıkmamamı istediğini anladım. Yüksek sesle kondüktörü çağırdı ve ona birşeyler söyledi. Sonradan anladığıma göre aslında bir istasyon sonra karşılaması gerektiğini ancak yanlış inmeyeyim diye buraya geldiğini, benim daha sonra inmem gerektiğini kendisinin de elektrikli trenle oraya geleceğini anladım. Bana tutulan oda Berlin'in eski binalarından birindeydi. Benden başka bir Amerikalı, bir İsviçreli, bir Fransız pansiyoner daha vardı. Pansiyon sahipleri bir ana-kız idi. Ertesi gün beni ilk okul ve liseyi kapsayan özel bir okula dil öğrenmem için kayıt ettiler. Ve hergün akşam üzerleri okul hocalarından biri bana Almanca ders vermeye başladı. Tesadüfen ders veren bu hanım tanınmış arkeologlardan Pushtein'in akrabasıydı. Kaldığım pansiyonda kimseyle Almanca konuşma olanağım yoktu. Herkës işine gücüne gidiyordu. Yalnız İsviçre'li hanımla bir-iki defa konser ve operaya gidebiliyordum. Bir defasında Hitler'de seyirciler arasındaydı. Alkışlaması beni şu şekilde etkiledi: Sol elinde beyaz eldivenler tutuyor, sağ eliyle sol elinin tersine vurarak alkışlıyordu. Odam çok genişti, fakat iyi sanılmıyordu. Aynı zamanda pansiyonun ücreti de bursuma yüklü geliyordu. Ders aldığım hanıma daha çok Almanca konuşabileceğim ve daha ucuz bir yer bulması için yardımlarını rica ettim. O da kendi evlerinde bir oda olduğunu ve orada kalabileceğimi söyledi. Fakat annesi rahatsızlıktan yeni kalktığı için 15 gün beklememi rica etti. Zaten Alman kurallarına göre çıkmadan 15 gün önce ev sahibine haber vermek gerekiyordu. Haberi verince Pansiyon sahibesi çok kızdı ve bana bir sene oturmak zorunda olduğumu söyledi. Pushtein bunun doğru olmadığını söyledi ve Wigant'tan randevu alarak benimle birlikte görüşmeye geldi. Wigant saygı duyduğu arkeolog Pushtein'in ailesiyle birlikte kalmamdan memnun olduğunu ve bu problemimi çözeceğini söyledi. Ertesi gün pansiyon sahibesi 15 gün sonra evi boşaltabileceğimi ancak bu süre zarfında yukarı katta kalabileceğimi söyledi. Çünkü benim odama Amerikalı yeni bir kiracı aldığını bildirdi. Öğlen eve geldiğimde kalacağım daire bana gösterildiğinde şaşkınlıktan kalakaldım. Aynı zamanda korkmuştum. Çünkü burda kalma fikri beni ürktüştü. Çünkü bu daire bir sürü odası bulunan karanlık, terkedilmiş, harap bir yerdi. Elektrik olmadığı için gece eve gidince aşağıdan gaz lambası alıp o şekilde yukarı çıkabiliyordum. Ayrıca su gibi gereksinme duyulan şeylerde yoktu. En az 300 m² harap, toz

toprak içinde bir yerdı. O gün öğleden sonra dersten döndüğümde ayaklarım geri geri gidiyordu. Tramvaya binmek yerine yürümeyi tercih ettim. Çünkü bu şekilde eve daha geç gitmeyi umuyordum. Yol uzun olduğu için yorgun argın eve döndüm. Eski odamın karşısındaki odada oturan Amerikalı pansiyoner durumumu öğrenince çok üzölmüş ve benim dönüşümü beklemişti. Bana eski odamda kalabileceğimi söyledi. Bu genç odanın yeni kiracısını bulmuş ve ona durumumu anlatmış, pansiyon sahibini aratarak odayı tutamayacağını söylemiş. Böylece yine eski dairemestayınabilecektim. Almanya'da konut açısından ilk ve son kötü tecrübemdi bu. Daha sonra yanlarında kaldığım tüm ailelerden bir evlat muamelesi gördüm. Yaşlı bayan Pushtein konuşacak arkadaşlık edecek birini aradığından benimle çok yakından ilgilendi. Müzik meraklısıydı. Ancak ucuz bilet alabilmek için uzun süre sıraya girip beklemiyordu. Bu işi ben üzerime aldım. O'da bana gideceğimiz operanın tekstini açıklıyor ve dil öğrenmeme yardımcı oluyordu. Sıcak bir aile ortamına kavuştuğum için çok mutluydum. Üç ay gece gündüz Almanca çalıştıktan sonra sınav sonucunda Üniversiteye kaydolabilecek düzeyde dil bilgisine ulaştığım saptandı. Böylece 1935 yılında yaz sömestrinde üniversiteye kaydoldum. Üniversiteye başlayınca benden üç yıl önce arkeoloji okumaya başlamış Ekrem Akurgal'la, ön asya eğitimi gören Sedat Alp'le ve ilk çağ eğitimi yapan Halil Demircioğlu ile tanıştım.

Rodenwalt'in dersleri büyük bir salonda yapılırdı. Arkeoloji öğrencilerinin yanısıra kültür edinmek isteyen çok sayıda hanım dinleyiciler de vardı. Dershaneye ilk gittiğim gün oturabileceğim bir yer ararken bir genç hanım öğrenci yanındaki boş yere beni davet etti. O günden, geçen yıl ölümü tarihine kadar o hanımla yakın arkadaşlığım devam etti. Bu hanım aslında Sanat Tarihi eğitimi gören fakat Prehistorya'dan sertifika alan daha sonra benim vasıtamla tanışacağı dönemin ünlü arkeologlarından Prof. Brummer ile evlenecek olan Elisabeth Krepş idi. Elisabeth o ana kadar yaşamadığı kardeş sevgisini benimle tattığını söylerdi. Özellikle çok güzel Almancası olan Elisabeth her fırsatta, konuşurken yaptığım dil hatalarını düzelterek Almancamın gelişmesinde büyük katkıda bulundu.

Arkeoloji okuyabilmem için Berlin Üniversitesi benden Latince ve Grekçe öğrenmemi istedi. Bu konuda üniversitenin kursları vardı. Bunlar, diğer derslerle çakışmamak için sabah 7'de başlardı. Daha tam kavrayamadığım Almanca ile yeni bir dil öğrenmek beni çok zorladı. Gece gündüz çalışarak 1 yıl içinde Latinceyi verdim.

Arkasından derhal Grekçe'ye başladım ve bu arada da arkeoloji derslerine de düzenli devam ediyordum.

Alman öğrencilerinin yaptığı gibi değişik bir üniversitede değişik hocalardan ders görmek, gelişmem açısından bana çok cazip göründü. Bu nedenle bir sene Münih Üniversitesi'nde Prof. Bushor'un derslerine devam ettim. Eğitimim boyunca sporu da ihmal etmedim. Nazi Almanyası'nda Üniversitelerde spor yapmak zorunluydu ancak yabancı öğrenciler bundan muaftı. Ben kendi arzumuyla jimnastik, buz pateni ve babamdan duyduğuma göre arkeoloji için gerekli olan atlı sporu yaptım. İkinci dünya savaşı başlayınca Türkiye öğrencilerini geri çekti. 1939 yılında Berlin'de yapılan uluslararası arkeoloji kongresine öğrenci olarak katılmaktan büyük mutluluk duyduğum sırada, savaşın çıkması ve öğrenimimi bitirmeden yurda dönmek beni çok üzdü. Ancak bu durumdaki öğrenciler durumları görüşülmek üzere Ankara'ya çağrıldı ve gidip öğrenimlerine devam etmek isteyenlerin kendi sorumluluklarında dönebilecekleri söylendi. İsteyen öğrencilerin bir kağıt yazıp vermeleri istendi. Hiç tereddütsüz bu kağıdı yazıp verdim. İstanbul'a döndüğümde ailemi merakta bırakmamak için bu yazıdan söz etmedim. Ancak annem haber almış ve çok üzül-müştü. O'na başıma bir iş gelmesinde sorumluluğun bende veya devlette olmasının bir şeyi değiştirmeyeceğini söyledim. Bunun üzerine annem izin verdi. Almanya'ya döndüm.

Savaş içinde öğrenime devam etmek çok zor geldi. Giderek gıda azalıyor, üniversite ve kitaplıklar ısıtılamıyor ve bombardıman sayısı gittikçe artıyordu. Mektuplaşmak zorlaşmıştı. Sansür dolayısıyla bir mektubumun cevabı ancak 1,5 - 2 ayda gelebiliyordu. Bu koşullar altında Berlin Üniversitesi'nde Rodenwald'ın yanında doktora da yaparak arkeoloji öğrenimimi tamamladım. İstanbul'a dönünce Edebiyat Fakültesi'nde, uzmanlık dalım olan Klasik Arkeoloji kürsüsü bulunmadığı için, İlk Çağ Tarihi kürsüsü profesörlerinden, nüvizmat Bosh'un yanına asistan tayin edildim. 1944'de Doç. Mustafa İnan ile evlendim. 1945'te oğlum Hüseyin İnan doğdu. 1946'da üniversite reformuyla Klasik Arkeoloji kürsüsü kuruldu. O zamana kadar Müze'de müdür yardımcısı olarak çalışan, Almanya'da yine Klasik Arkeoloji eğitimi görmüş, Doç. Dr. Arif Müfid Mansel, Profesör olarak bu kürsünün başına getirildi. Prof. Mansel beni asistan olarak aldı. Böylece esas uzmanlık konuma gerek yerimi buldum. Bu yeni kürsünün bütün problemlerini göğüslemek zorunda kaldım. Daha sonra Prof. Bittel'de bu kadroya katıldı. ve Prehistorya ve Arkeoloji bir bölüm halinde Türkiye'de eğitim vermeye başladı. Arif Müfid Bey'in ders

konularında yardımcı olmak, projeksiyon kullanmak, öğrencilerin seminer ve meşuriyet tezlerinde gerekirse çeviri yapmak, Arkeolojiye Giriş ve Mitoloji derslerini vermek, başlıca görevlerim arasındaydı. 1946 yılında TTK adına Perge kazılarına başlandı. Perge kazısının ön hazırlıklarının yapılması görevi bana verilince hiç tanımadığım insanlarla bilmediğim bir yerde çalışmaya başladım. Kazının altyapısını hazırladıktan sonra Arif Müfid Bey ve fakir asistanı Aşkıdıl Akarca'nın da gelmesiyle kazı kentnin batı nekropolünde başladı. Üç kişilik ekip Aksu köy enstitüsünde kalmaya başladık. Aşkıdıl Akarca ve beni, Erenköy'den arkadaşım olan enstitünün doktoru Bedia Kervanoğlu lojmanında misafir etti. Arif Müfid Bey'e de öğretmenler odası verilmişti. Enstitü ile kazı alanı arasındaki 45 dakikalık mesafeyi yürüterek almak zorundaydık. Fotoğrafçımız olmadığı için fotoğrafları çekmek ve onları basmak da benim görevlerim arasında girmişti. Kazı sırasında en büyük lüksümüz karanlık sokaktaki tövbekar olmuş eski eşkiya Ali Ağa'nın kahvehanesinde akşamları bir kahve içmekti. Yıllarca fakültede hocalık ve kazı alanındaki çalışma bu şekilde sürdü gitti. 1947 yılında A.M. Mansel Side'ye giderek daha büyük çapta kazı hazırlıklarını yapmamı istedi. TTK'a ait İstanbul Müzesi'nde korunan Regium kazı malzemesi Antalya'ya nakledilecek ve ben Antalya'da bunları Side'ye götürerek çadırları ve çardağı kurarak hazırlıkları tamamlayacak; aynı zamanda Side yarımadasının güney ucunda bulunan Apollon ve Athena tapınaklarıyla bunların 90 m doğusunda bulunan P tapınağında kazıları başlatacaktım. Epigrafist Prof. E. Bosh'ta benimle gelecekti, ancak yabancı olduğu için bu gibi hazırlıklarda onun pek rolü olmadı. Antalya'da mabardan eşyaları aldık. Daha önce temas kurduğum köy enstitüsü bize bir pikap gönderdi. Eşyaları pikaba yükledikten sonra öğlen saatlerinde Side'ye gitmek üzere yola koyulduk ancak o zaman yollar çok bozuk olduğundan sürat yapılamadığı gibi Peri köprüsü yıkılmış olduğundan suyu çekilmiş derenin yatağından geçmemiz gerekiyordu. O arada arabanın makası kırıldı. Bunun idareten onarımı bir hayli zaman aldı. Arabanın çok yavaş yürütmesi gerekiyordu. Böylece Side'ye ancak karanlıkta varabildik. Köylüler geleceğimizi bildiklerinden bizi bekliyorlardı. Onların yardımıyla büyük limanın kumsalında iki çadır kurduk. Ancak gece rüzgar çıkınca çadır kazıkları kumdan kurtuldu ve çadır üzerime yıkıldı. İçinden çıkmam problem oldu. Ertesi gün kampı daha uygun bir yere kurmaya karar verdik. Küçük limanın arkasındaki daha sağlam bir zemine çadırları kurduk. Diğer ihtiyaçları karşılayacak hazırlıklarda tamamlandı. Tahminimizden kısa sürede, 5 gün önceden bu işler tamamlandı. Harabeyi dolandıktan sonra boş zamanımızı değerlendirmek için Prof. Bosh'la Selge ören yerini

gezmeye karar verdik. Manavgat'a giderek kaymakamla harabeye ulaşma olanaklarını görüştük. Kendisi hararetle bu plandan vazgeçmemizi önerdi. Yolun bir kısmının ancak katırla gidilebileceğini, şartların çok kötü olduğunu, köydeki yaşamın ilkelliğinden söz etti. Ancak bizi caydıramayacağını anlayınca yardımcı olmaya karar verdi. İki gün sonra iyi bir tesadüfle Beşkonak yeni nahiye müdürünün Selge'ye gideceğini ve bizim da onunla birlikte gidebileceğimiz söyledi. Ancak bir akşam önceden Manavgat'ta kalmamız gerekiyordu. O zaman Side'den Manavgat'a gitmek de büyük bir problemdi ve ancak at arabasıyla gidilebiliyordu. Sözleşmemiz üzerine ertesi gün akşam üzeri Manavgat'a gittik. O zaman çok ilkel bir otelde konakladık. Sivri sinekler bulut gibi üzerimize geliyordu, onlarla boğuşmaktan bütün gece uyuyamadık. Ertesi günü her köşesinden ayrı bir ses çıkaran bir otobüse bindik. Otobüs bizi Kumruluk mevkiinde bıraktı. Nahiye müdürü ve jandarma onbaşı bizi atlarla bekliyorlardı. Taş ağıla kadar atlarla, oradan yola devam etmek içinse katırlarla gidecektik. Akşam üzeri çardakta oturduğumuz sırada Nahiye Müdürü'nün küçük bir rakı şişesi çıkardığını gördüm. İçkinin bu tanımadığım adam üzerindeki etkisini bilmediğim için biraz çekindim ve Prof. Bosh'a dönerek gizlice, içkinin çoğunun kendisinin içmeye çalışmasını söyledim. Prof. Bosh aldığı talimata uyarak " çok severim, çok severim" diyerek rakıyı içmeye başladı. O sırada katır bulmak için gönderilen köylü katırların Köprüçay'da kurulan pazara gittiklerini ve ancak at bulabildiğini söyledi. Zorunlu olarak yola atla devam edecektik. Ancak yolun son bölümü çok zor olduğundan sabahleyin 4'te yola çıkmamız kararlaştırıldı. At sahibi eğerli bir atı Prof. Bosh'a, fazla hareketli bulunduğu ikinci eğerli atı kendisine, bana ise semerli fakat dizgini bile bulunmayan yularlı bir atı verdi. Bu pek hoşuma gitmedi çünkü bütün ekibin yükü semerin iki yanına bağlandı. Üzengisi, dizgini olmayan bu at binicilik eğitimi görmeme rağmen bana çok zor geldi. Atın ufak bir sendelemesiyle kendimi yerde bulacağımı hissettim. Ancak at astımlı olduğu için çok yavaş yürüyordu. Yokuş yukarı çıkarken at, durmakla yürümek arası bir hızla yol alıyordu. Bir dik bir yokuştan aşağıya doğru inerken gözüm Prof. Bosh'a takıldı dehşet içinde kaldım. Prof. Bosh'un oturduğu eğer ata bağlanmadığı için ayakları üzengilerde, ellerinde dizginlerle atın üzerinden kaymaya başladığını gördüm. Eğerle birlikte atın başının üzerinden aşağıya doğru kaydı ve yere yuvarlandı. Önce çok korktum ancak Prof. Bosh'a birşey olmadığını görünce kahkalarla gülmeye başladım. Sonra atın eğerini bağladılar ve Prof. Bosh yine atına binerek yolumuza devam ettik. Biraz sonra hayatımın en

tehlikeli anlarından birini yaşıyacağımı düşünmemiştim. Gayet dar bir patikadan geçerken atın üzerindeki yükün kayaya takılma tehlikesini görünce çok korktum. Çünkü patikanın sağ tarafı yüksek bör uçurum halindeydi. Fakat tecrübeli atım kendini arazinin komumuna uydurarak yükünü kayaya takılmaktan kurtardı. At sahibini çağırarak "ben ata iyi binerim, hareketli de olsa atlarımızı değişelim" dedim. Ve atları değiştik. Öğlen üzeri Beşkonak'a geldik. Jandarma yüzbaşısının evine geldik. Bizi öğlen yemeği vererek ağırladılar. Öğleden sonra nahiye müdürü biraz işlerinin olduğunu bizim onu beklememizi rica etti. O arada Prof. Bosh'un hekim olduğu rivayeti etrafa yayılmış, hastasını kapan bize gelmeye başlamıştı. Kendilerine doktor olmadığımızı ancak bazı tavsiyelerde bulunabileceğimizi söylemekle yetindik. Bu arada saatler geçiyor nahiye müdürü ve jandarma onbaşısı görünmüyordu. Yolun tehlikeli kısmını düşündükçe endişemiz artıyordu. Nihayet geldiler ve hemen yola çıktık. Ancak Roma döneminden kalma oluk köprüyü geçip, tam sarp yamaçlara geldiğimizde ortalık kararmıştı. Burada bizi bekleyecek olan Zerk (Selge) köyü bekçisi ortalıkta görünmüyordu. Konuşmalarından nahiye müdürü ile jandarma onbaşısının yolu bilmedikleri anlaşılıyordu. Ortalık gittikçe kararıyordu ve bizim heyecanımız artıyordu. Bir süre sonra Prof. Bosh "ben yürümeyi tercih ediyorum" diyerek, atından indi. Çünkü atların ayaklarının kayalar üzerinden kayması bizi çok ürkütüyordu. Bana da inmemi önerdi. Fakat ben Bosh'un sendeleyip, düşüp kalkarak yürüdüğünü gördükçe atın üzerinde kalmayı tercih ediyordum. Nihayet köy meydanına vardık. Muhtarın evinde kalmamız uygun görüldü. Ancak bir odayı, ben, Prof. Bosh ve nahiye müdürü paylaşmak zorunda kaldık. Burası çok fakir bör köydü yatakları şilte ve paçavra arası birşeydi. Işık olarak çıra yandırıyorlardı. Ertesi sabah erkenden harabeyi dolaşmaya başladık. Köyün bütün er kişileri ve çocukları da bizimle birlikte dolaşıyorlardı. Akşam üzeri yorgun argın köy meydanında otururken birkaç kadının işaretle beni çağırdığını gördüm. Yanlarına gittim. Beni gezdirmek istediklerini söylediler. Aha şuracık, dedikleri yer yürümekle bitmiyordu. "Falan nine de, filan teyze de seni görmek istiyor" diyerek beni ordan oraya sürüklüyorlardı. Bir manzara beni çok etkiledi. İki kadın ilkel bir taş değirmenini çevirmekle meşguldüler. Bu değirmende köylerinde yetişen ak darıyı öğütüyorlardı. Kadınlardan biri kördü ve değirmeni çevirme hareketine uygun olarak daima şu sözleri tekrarlıyordu: "Okulumuz yok, sıhhiye memurumuz yok, halimiz irizalet, irizalet". Çok fakir köylülerin evlerini ziyaret ettiğimde, beni nasıl ağırlıyacaklarını bilemiyorlardı. Bu arada dikkatimi çeken ilginç bir

gözlemim de şu idi: İçlerinde doğru dürüst yatak bile bulunmayan bu fakir evlerini korumak için Romalılardan kalma tahtadan yale tipi kilit kullanıyorlardı. Bu kilidi kendileri yapıyorlardı ve bir anahtar diğerinin kilidini açmıyordu. Meydana döndüğümde Prof. Bosh'u çok meraklanmış buldum. Bu arada anısı unutulmaz ptoresk bir manzarayla karşılaştım. Genellikle kız ve oğlan çocuklardan oluşan köyün çobanları davarlarıyla beraber dağlardan döniyordu. Siyah renkli bu keçiler küçük ırmaklar halinde yamaçlardan aşağıya iniyordu. Kız çocuklarının saçları 15-20 ince örgü halindeydi, boncuk ve yalancı paralarla süslüydü. Al al yanaklı ve çok güzeldiler. Bu görüntü beni çok etkilemişti. Bu arada çok yaşlı beyaz sakıllı bir adam gördüm. Köyün en yaşlı insanı olduğunu öğrendim. Geçen yüzyılın sonlarında burayı ziyaret eden Lanckoroski ekibini ancak onun hatırlayacağını düşündüm. Yanına yaklaştım ve onun anlayabileceği bir dille böyle bir ekibin oraya geldiğini hatırlayıp hatırlamayacağını sordum. "Nasıl hatırlamam? Ben o zaman 8-9 yaşındaydım. İçlerinde kelebek ve böcekleri toplayanlar da vardı", dedi. Gerçekten de Lanckoroski ekibinde zoologlarda bulunuyordu.

Bir gece daha bu köyde kaldık. Ertesi sabah erkenden yola çıktık. Prof. Bosh yine yaya çıkma eğilimindeydi. Fakat bekçi ben sana inilecek yeri gösteririm diyerek birmemizi tavsiye etti. Atın ayağı kayalardan kaydıkça bende korkuyordum. Daha sonra bekçinin niyetinin başka olduğunu öğrendim. Meğer köye gelirken benim at sırtında, Prof. Bosh'un ise korkarak yaya geldiği haberi bütün köye yayılmış ve köylüler erkek olduğu halde yabancı korkmuş Türk kadını korkmamış diye gururlanmışlar. Bekçi bunun için dönerken ikimizinde at sırtında gitmemizi uygun görmüş. Bu şekilde nihayet Side'ye döndük. Arif Bey'in verdiği talimat üzerine aynı gün kazıya başladık. Eli kazma tutan bütün köylüler onları işe almamız için bize yalvarıyorlardı. O zaman Side'liler çok fakirdi ve kazıda çalışmayı büyük bir fırsat sayıyorlardı. Girit göçmeni olan bu halk Sultan Selim zamanında harabede yaptırılan evlere yerleştirilmişlerdi. Bu bakımdan köyün ilk ismi Selimiye'dir. Yiyecek maddesi alacak dükkanları bile yoktu. Yemek malzemesini Antalya'dan getirtirdik. Kazı ilerledikçe tapınağa ait güzel mimari parçalar çıkıyordu. Hafta sonu yaklaştığı halde Arif Bey daha gelmemişti. Hafta sonu işçilere yevmiye verilmesi gerekiyordu. Bu durumda köylülere paralarını veremiyecektim. Beni hiç tanımayan köylünün bu durumu nasıl karşılayacağını bilemiyordum. Son günü işçileri topladım ve şöyle bir görüşme yaptım: "Hafriyat müdürü herhalde bir manisi çıktığı için gelemedi. Para onda olduğu için ben size ödeme yapamayacağım.

Size iki önerim var; birincisi, işe devam ederiz, gelecek hafta sonu ticaretlerini-
zi veririz. Bana inanmıyorsanız işi tatil ederiz ben rehine olarak burda
kalırım". "Bir konuşalım karara varalım"dediler. Bir hayli tartışmalı geçen
görüşmeler yaptılar, ancak Rumca konuştukları için ben anlayamıyordum. Nihayet
"sana güveniyoruz, işe devam edeceğiz" dediler. Hem güvenlerini kazanmış olmam
hem de işe devam edecek olmamız beni çok sevindirdi. P tapınağında ilk heykeltraşi
buluntusu olarak çok nefis işçilik gösteren bir Dionysos bulundu bunu Apollon
torsosu izledi. A.M. Mansel heykellerin yayınına bana bıraktığında bu buluntular
beni son derece mutlu ediyordu. Bunu izleyen senelerde 1967 yılına kadar ören y
yerinin tapınakları (Apollon, Athena, Men ve Dionysos), sur kapıları, sütunlu
ana caddeleri, nympheumları, agorası, hamamları, iki tane evi, resmi agorası,
piskoposluk sarayı, tiyatrosu kazılarak ortaya çıkarıldı ve onarıma da önemldi.
verildi. Vespasian anıtı, resmi agoranın imparatorlar salonunun sütun mimarisinin
birinci katı onarıldı. Vespasian anıtının bulunan parçaları adeta insana "gelin
beni ayağa kaldırın" der gibi güzel ve çoktu. Ancak mimarımızın onarım tecrübesi
olmadığı gibi bu gibi işlere de pek yanaşmıyordu. Çıkan heykelleri korumak için
köylüler tarafından halkevi olarak inşasına başlanmış, yalnız duvarları çıkılmış,
üstü açık olarak bırakılmış bir binayı kapı takarak ve büyük salonun üstünü kapata
rak heykel deposu olarak kullanıyorduk. Giderek binanın içine sağmayan heykeller
dışarıya taşmıştı.

Kuzenim ve kocası Selma ve Ragıp Devres, arkeolojiye meraklı kimselerdi. Ve
Avrupa'ya gittikleri zaman müze ve ören yerlerini gezdiklerini biliyordum.
Kendilerini bir defa da Side'ye gelmeleri ve çalışmalarımızı görmeleri için davet
ettim. 1954 yılında Devreslerin arabasıyla Arif Müfid Mansel ile birlikte Side'ye
gittik. Köyün en rahat edilebilecek evlerinden birinde kendilerine bir oda hazırlat-
tım. Ören yerini gezip çalışmalarımızı görmekten çok hoşlandılar. Bir gün Arif Bey,
"Jale Hanım Ragıp Bey'e rica etseniz acaba depomuza ilavede bulunmak için para
yardımı yaparlar mı?" dedi. O zamana göre istediğimiz para 15.000 T.L. civarındaydı.
Ben bütün cesaretimi toplayarak bir akşam kendilerine "enişte heykellerimizin
halini görüyorsunuz. Artak yeni buluntularımızı dışarıda bırakmak zorunda kalıyoruz.
Acaba bu depoyu büyütmek için bize yardımda bulunabilirmisiniz?" diye sordum.
Ragıp Bey'in ağzından tek bir kelime çıktı: "Hayır". Hem mahcup oldum hem de çok
üzüldüm. O gece adeta uyku kaçtı. Ertesi gün Ragıp Devres öğlen yemeğinde "Bana
bir antik bina gösterin onaralım onu müze olarak kullanın" dedi. Bu teklifi,
istediğimiz yardımı fersah fersah aşırıyordu. Çok sevindim ve çok heyecanlandım.

Arif Bey'le karar vererek kendisini agoranın karşısındaki hamam binasına götürdük. O zaman yapının içi molozla dola olduğu için içine pek girilemiyordu. Öndeki caddeye bakan en büyük mekânın onarılmasını teklif ettik. Kendisi bunu derhal kabul etti. Bu salonun duvarları hemen hemen ayaktaydı. Kısmen tamir edilecek ve üzeri betondan tonozla kapatılacaktı. Ragıp Devres, yapının içini kazmamamızı istedi. Çünkü tonoz dökümü için ahşap kalıp malzemesinden iktisat edilecekti. Hemen inşaat kalfası Hasan Usta ile görüşüldü. Kazı mimarı Mümen Beken'e tonoz için kalıp çizimi yapması söylendi. Kalıp hazırlanacak ve ertesi sene yaz başında tonozun betonu dökülecekti. Kış ortasında Hasan Usta telefon ederek "ölçüler tutmadığı için kalıp binanın içine düşüyor" diye yaygarayı bastı. Yaz başında Ragıp Devreslerle Side'ye gidilerek kalıp işi hazırlandı.

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Jale İnan Arşivi



JALBIO0100601